

Sinemannın Çocuklar Üzerindeki Etkileri:

Dr. Fuat Umay Bey'in Yasa Teklifleri
Çerçevesindeki Tartışmalar (1926-1941)

Özet

Bu çalışmada, Kırklareli milletvekili Dr. Fuat Umay'ın 1926'dan başlayarak 1941 tarihine kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu dört yasa teklifi çerçevesinde, sinemannın çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin tartışmalar ele alınmaktadır. Tekliflerde çocukların sinemaya gitmelerine ilişkin olarak sınırlamalar önerilmiştir. Teklifler Meclis'ten geçmemiştir. Sinemannın eğitici ve gelir getirici bir araç olarak görülmesi, tekliflerin yasalaşmamasına neden olmuştur.

Serdar Öztürk
Ankara Üniversitesi
İletişim Fakültesi

*The Effects of Cinema on Children: The Arguments on
The Legal Motions of Dr. Fuat Umay (1926-1941)*

Abstract

In this article, it is assessed the arguments which are about the effects of cinema on children around four bills, presented by a Turkish Parliament Member from 1926 to 1941, to the Turkish Grand National Assembly. In these bills, it has been suggested that children should be under restrictions in terms of going to cinema. These bills have not been passed by the Turkish Parliament. That the cinema is to be seen an educational and gain instrument has caused not to become law of these bills.

Sinemanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri:

Dr. Fuat Umay Bey'in Yasa Teklifleri
Çerçevesindeki Tartışmalar (1926-1941)

1 Fuat Bey'in 1926 teklifinin yankısı yabancı basında da yer almıştı. 17 Aralık 1926 tarihli Hollanda gazetesine göre, Fuat Bey, bu teklifi uluslararası bir toplantıda dile getirmişti. Haber aynen şöyledir: "Türkiye'de Çocuklara Sinema Yasağı Dr. M. İstanbul, 11 Aralık Türk milletvekili uluslararası toplantıda bir teklif sunmuştur. Buna göre 16 yaşından küçük çocukların sinemaya gitmesi yasaklanmalıdır. 16 yaşından küçük çocuklara sinemalarda sadece ulusal ve sosyal içerikli filmler izlettirilmelidir" (Bkz. *Filmlerimiz*, 17° December 1926). (Bu haberi tarafıma ileten Elif Rongen'e teşekkür ederim)

2 Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Bey (Umay), 1922 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu başkanı olarak Amerika'ya gitmiş, orada çeşitli incelemeler yapmıştır. Fuat Bey, çocukların sinema, tiyatro ve danslarındaki yıllarda bar ve dans salonlarını kullanma konusunda sınırlamalar getiren yasa tasarımlarını sunmadan önce gitmiş Amerika'nın bazı

Kırklareli milletvekili Fuat Umay, 1926, 1928, 1935 ve 1941 yıllarında TBMM'ye sinemanın çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaptığından hareketle yasa teklifleri verdi. Bu yasa teklifleri beraberinde yoğun bir tartışma yaşandı.¹ Ne var ki, Fuat Bey'in yasa teklifleri çerçevesinde toplumun çeşitli kesimlerinde yoğun bir tartışma olmasına rağmen, Türk sinema tarihi ile ilgili eserlerde ne bu milletvekilinin yasa tekliflerine; ne de, bu teklifler çerçevesindeki canlı tartışmalar yer almamıştır (Özön, 1970; Özön, 1995a; Özön, 1995b; Scognamiglio, 1998; Uludağ, 1943). Bu çalışma, sinema tarihimize açısından önemli olduğuna inandığımız bu noktayı aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Yazıda, Fuat Bey'in yasa teklifleri ve bu teklifler etrafındaki tartışmalar iki bölümde incelenmektedir. İlk bölümde, Başbakanlık Devlet Arşivlerinde bulduğumuz Fuat Bey'in değişik tarihlerde Meclise sunduğu, ancak benzer özellikler taşıyan yasa tekliflerinin içerikleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise, bu tekliflerin niçin yasalaşmadığı sorusunun yanıtı, tartışmanın taraflarını oluşturan gazetecilerin, sinema salonu sahiplerinin, bilim adamlarının, hükümetin ve basına yansdığı kadarıyla halkın görüşleri ortaya konularak bulunmaya çalışılmaktadır.

Yasa Teklifleri

Dr. Fuat Bey'in (Umay),² 1926, 1928, 1935 ve 1941 yıllarında TBMM'ye sunduğu, çocukların sinema başta olmak üzere, tiyatro,

dans salonu, bar gibi mekanları kullanmalarını sınırlayacak yasa teklifleri birçok noktada benzer özelliklere sahipti. Her şeyden önce, Fuat Bey, bu dört yasa teklifini, *sinemanın çocuklar üzerinde zararlı etkileri* olabileceği temelinde gerekçelendirdi, sinemanın dışındaki tiyatrolardaki temsiller, barlarda, dans salonlarında ve diğer kapalı eğlence mekanlarındaki etkinliklerin sinema salonunda bulunmakla benzer zararlı etkiler taşıdığını ileri sürdü.³ Yasa tekliflerinin ortak bir başka özelliği, aralarında küçük farklar olsa da, Fuat Bey'in yasalaşmasını istediği maddeler ile tekliflerdeki sınırlama isteklerine ilişkin belirtilen *gerekçelerin benzerliği*ydi.

Dr. Fuat Bey, sunduğu yasa tekliflerinde sinemanın çocuklar üzerindeki görüşlerini ve gözlemlerini aktardı. Ona göre, sinema, son zamanlarda halkın her kesimine yayılmıştı ve sinemanın insanlar üzerindeki etkileri herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu gerçeğin bilincindeki gelişmiş ülkelerde, çocukların seyrettikleri filmler üzerinde yoğun bir kontrol ve sınırlama uygulamakta, ancak Türkiye'de filmler, yaş kategorisine göre bile sınıflandırılmamaktaydı. Çocukların yaşlarına uygun olmayan filmleri seyretmemesi ise, onların "sağlıklarının" ve "ahlaklarının" sinemanın kötü ve zararlı etkileri etkileriyle nedeniyle zayıflamasıyla sonuçlanmaktaydı.

Fuat Bey, zararlı olarak nitelediği bu etkileri kendi içlerinde sınıfladı. Buna göre, çocukların sağlıkları üzerindeki olumsuz etkileri, bedensel ve zihinsel olmak üzere iki noktada topladı. Sinemanın

şehirlerinde geziler yapmış, Türklerle görüşmüş, Amerikan kamuoyunu ve Türkleri Türkiye'de yürütülen ulusal kurtuluş mücadelesi konusunda bilgilendirmiştir (Sertei, 1968:90-91). Dolayısıyla, Fuat Bey'in, 1926 yılından başlayarak, 1941 yılına kadar çeşitli aralıklarla verdiği yasa tasarımlarında, Amerika'da, 1920'lerde devam eden "sinema çocuklarımıza neler yapıyor?" şeklinde özetlenebilecek tartışmalara şahit olması ve bunlardan etkilenebilmesi oldukça güçlü bir olasılık olarak gözükmektedir. Öte yandan, Fuat Bey, 1926-1941 arasında yasa tasarımlarını gündeme getirdiği yıllarda, Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığını sürdürmekteydi. Fuat Bey'in çocuklara yönelik böylesine bir duyarlılıkta, yürüttüğü görevinin de etkisi olduğu düşünülebilir.

3 Fuat Bey'in tekliflerinde "mekan" ve "sinema filmi" iç içe geçmiştir. Buna göre, sinema filmi yanında, sinema salonunda bulunmanın da çocuklar üzerinde zararlı etkiler yaptığına inanmıştır.

çocukların bedensel sağlıkları üzerindeki etkileri, bir örnekle somutlaştıran Fuat Bey'e göre, birçok anne, sinemanın kapalı ortamında çocukların film seyretmelerinin çocuklarının bedensel sağlıklarına yönelik zararlarının farkında değildiler. Bu durum, ailelerin "süt çocuklarını" dahi sinemaya götürmelerine, çocukların kapalı bir mekanda havasız kalmalarına yol açmaktaydı. Anneler, "temiz havaya muhtaç yavrularını zehirlemekte," "sinemadan çıkınca meydana gelen sıcaklık değişiminden çocuğun ciğerleri" zarar görmekte ve "çoğu defa bu çocuklar zatürreye" tutulmaktaydılar.

Sinema, çocukların *bedensel sağlıklarına yönelik bir tehdit yanını*nda, *zihinsel sağlıkları üzerinde de etkide bulunmaktaydı*. Derin ve kapsamlı konulu filmler çocuğun "dimağını ezmede," heyecan içerikli filmler "çocuğun sınırlarında" "tahribatlara" yol açmakta, günlerce "uykusunda sıçramasına ve sık sık uyanmasına" neden olmaktaydı.

Filmler, aynı zamanda, çocukların *ahlaklarını* da bozmaktaydı. Fuat Bey'e göre özellikle, filmlerin sonları bu etkide önemli paya sahipti. Çocuğun, yaşı gereği görmesi sakıncalı olan "aşk" ve "aile faciaları"nu konu alan filmlerin "acı sonları," çocuğun hayatının sonuna kadar izleri silinmesi olanaklı olmayan etkiler yapabilmekteydi. Öte yandan teklif sahibine göre, aşk ve cinayet sahnelerinin, "ahlak ve terbiye üzerindeki" etkileri ise psikoloji bilimiyle uğraşanlarca bilinmekteydi. "Artistler gibi boyanmak, giyinmek, onlar gibi yaşamak" isteyen çocuklar az değildi, hatta bazı çocuklar daha da ileri giderek, sinemada gördüğü "bir haydut" gibi hareket etmek istemekte, ellerinde yıldızların fotoğraflarını taşımaktaydı.

Fuat Bey, çocukları, sinema filmlerinin zararlı etkilerinden korumak için, "çocukların sağlık ve terbiyelerine uygun filmler" oynatmanın ve "sinemayı bir okul haline getirmenin" gerekliliğine inanmaktaydı. Bu nedenle filmlerin kontrolleri ve sınıflandırılmaları şarttı. Çocuklar, "neşe ve sağlık" veren, "öğretici" filmleri, o da sadece gündüz olmak kaydıyla seyretmeli, büyüklerin sinema ve tiyatrolara gittiği saatlerde "yataklarında" olmalıydılar. Fuat Bey, 1935 tarihli teklifinde, bu sınırlamalar ve kontrollere ek olarak, ço-

cuk filmleri getirten sinemacılara devletin gümrük indirimi yapması gerektiğini savundu.

Belirtilen bu gerekçeler ışığında altı maddenin yasalaşması istenildi. Bunlar, çocukların sinema, tiyatro ve diğer kapalı mekanları kullanabilecekleri yaş sınırları, sinemaları hangi şartlarla kullanabilecekleri ve kanuna aykırı hareket edildiğinde uygulanacak cezalar ile bu cezaları hangi makamların uygulayacaklarına ilişkindi.

Çocuklara getirilen yaş sınırlaması, 1926'daki ve 1928'deki yasa tekliflerinde aynıydı; 1935'de ve 1941'deki tekliflerde değiştirildi. 1926'daki ve 1928'deki tekliflerinde, yedi ve daha aşağı yaştaki çocukların sinemalara girişlerinin yasaklanmasını isteyen Fuat Bey, yedi ile on altı yaş arasındaki çocukların, "umumi sinemaları," mahalli hükümetin kontrolünden geçirilmiş filmlerin gösterilmesi şartıyla kullanabileceklerini söyleyerek mutlak bir kontrol taraftarı olmak istemediğini göstermek istemekteydi. Bu yaş kategorisindeki çocuklar, mahalli hükümetin, çocukların "ahlaklarını tehdit etmediği" ve bilgilerini artırdığını onayladığı sinema filmlerini, "akşam kadar" olmak kaydıyla izleyebilecekti. 1935'teki teklifinde yaş sınırlaması, "onaltı" ve "onaltı yaşından küçük" çocuklar olarak belirlendi. Onaltı ve onaltı yaşından küçük çocuklar, mahalli hükümetçe çocukların bilgi, görgü ve duygularını "artırmaya" yardımcı olduğunu belirlediği filmleri oynatan "umumi sinemaları," ancak akşama kadar olmak üzere tüketebilecekti. 1941'teki teklifte ise, yaş sınırlaması, on altıdan on beşe indirildi. On beş yaşını bitirmemiş çocukların, sinemalara, tiyatrolara, dans salonlarına ve bar gibi yerlere götürülmesinin veya kabul edilmelerinin yasaklanması istenildi. Bununla beraber, altı ile on iki yaş arası çocukların, yapılan kontroller sonucunda, "ahlaklarını," "bilgilerini ve görgülerini" kuvvetlendirecek filmlerini ve piyeslerin izlenmesi ilke olarak kabul edildi. Yasa teklifine göre bu yaş sınırını aşmayan çocuklar, güneş battıktan sonra sinema ve tiyatroları kullanamayacaklardı.

Tüm yasa teklifleri pek çok noktada benzer olmasına rağmen, 1935'deki teklif, sinema salonu sahiplerine teşvik olacak bir öneriyle diğer tekliflerden ayrılmaktaydı. 1935 teklifinde, Kültür Bakanlığı

4

1926, 1928 ve 1935 tekliflerinde bu cezalar dördüncü maddede belirlenmiştir. Maddeye göre, "(...) kanun hükümlerinin aykırı harekette bulunanlardan yirmi beş liradan yüz liraya kadar hafif para cezası alınacağı, yasağın tekrarlanması halinde ise "iki aya kadar hafif hapis ile" cezalandırılacağı yazılıdır. 1941'deki teklif, konuyu üçüncü maddede ve diğer tekliflerden farklı biçimde düzenlemiştir. Maddede, "Bu kanunda yazılı memnuniyetlere (yasaklara) muhalif hareket edenler beş liradan elli liraya kadar hafif para cezası veya üç günden bir aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılırlar" denilmektedir.

5

1926 ve 1928 tekliflerinde, yasanın uygulanmasından Dahiliye ve Adliye Bakanlıkları yetkili kılınırken, 1935 ve 1941 tekliflerinde bu makamlara, Gümrük ve İhbarlar ile Kültür Bakanlığı katılmıştır.

ğınca incelenip onaylanan çocuklara özgü sinema filmlerinden "gümrük resmi alınmayacağına" ilişkin madde diğer tekliflerde yoktu. Yasa tekliflerinin ortak özellikleri ise, belirttiği üzere daha fazlaydı. Yasaya aykırı hareket edilmesi durumunda uygulanacak para ve hapis cezaları,⁴ tekliflerin yasalasmasından sonra hangi makamların uygulamadan sorumlu tutulması, tekliflerde yasalasması istenilen maddelerin ortak diğer özellikleriydi.⁵

Tekliflerde göze çarpan bir diğer önemli konu, çocukların kul- lanabileceği mekanların artışına paralel olarak sınırlamaların bu mekanlara da olabilecek şekilde genişletilmesi idi. 1926 yılındaki teklifte, sınırlama, *sadece sinema* salonları için söz konusuysen, 1928'deki ve 1935'teki tekliflerde sinema salonlarına *tiyatro* salonları; 1941'teki teklifte ise, bu mekanlara *barlar*, *dans salonları* gibi kapalı mekanlar eklenmişti. Bununla birlikte, *sinema* tüm tekliflerde yer aldı ve yasa gerekçeleri sinemanın etkileri üzerinden gerekçelendirildi. Diğer etkinliklere gönderme yapıldığında, sinemanın etkilerine ilişkin belirtilen konuların tiyatro ve diğer mekanlar için de geçerli olduğu şeklinde kısa bir açıklama yapıldı.

Kırklareli Milletvekili ve yasa tekliflerinin verildiği dönemde Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığı yapmakta olan Fuat Bey'in sunduğu teklifler Meclis'te yasalasamadı. Aynı içerikli dört yasa teklifinin yasalasmasında, doğal olarak, bizi, "neden" sorusuna yöneltmektedir. Sorunun yanıtını bulmak için, belgelerde geçen bazı ifadeler, tekliflerin meclis komisyonlarında işlenişine, üzerlerine düşülen noktalara ve dönemin çocuk ve sinema konusundaki fikir iklimini bulmak açısından *Son Posta* ve *Cumhuriyet* gazetelerine bakılmıştır. *Son Posta*, sinemaya geniş yer ayıran renkli bir gazetedir. *Cumhuriyet* ise, yazar kadrosunda bulunan köşe yazarlarının yasa tasarılarına bakışlarını bulmak açısından değerlendirilmiştir.

Basında Çocuk ve Sinema Tartışmaları

Basına Yansıdığı Kadarıyla, Halkın Sinemanın Etkilerine ve Fuat Bey'in Teklifine Yönelik Görüşleri

Son Posta ve *Cumhuriyet*'in 1930'lardaki yayınlarında Fuat Bey'in yasa teklifleri tartışıldı. Bu tartışmalar, Fuat Bey'in yasa tekliflerini Meclise vereceğinin haber alınması üzerinde yapıldı. Gazeteler üzerinde yapılan incelemelerde görülmektedir ki, en yoğun tartışmalar, 1935 teklifi üzerinde yoğunlaştı ve tartışmaların en yoğun yapıldığı yıl, teklifin Meclis'e gelmesinden önce, 1932'de yaşandı.

Son Posta'ya yansıyan bazı görüşler, o dönemde sinemanın çocuklar üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğuna yönelik genel bir inancın varlığına işaret etmekteydi. Ad ve adresleri gazetede belirtilen bazı toplum kesimlerinden kişilerin görüşleri, sinema filmlerine ilişkin Fuat Bey'in ileri sürdüğü gerekçelerin ve yasalasması istenilen maddelerin benimsendiğini ortaya koymaktaydı.⁶ "Halkın Köşesi" bölümüne yansıyan bu şekildeki görüşmeler yanında, *Son Posta* gazetesinin "Gönül İşleri" köşesine yansıyan bir yazıda, pek çok anne ve babanın, sinemanın olumsuz etkilerine ilişkin gazete- ye şikayet mektupları gönderdikleri belirtildi. 1932'deki "Kızımı Sinemaya Göndereyim mi?" başlıklı bu yazıda, bugünkü ailelerin çocuklarının, sinemalarda gördükleri "aşk sahnelerini, tuvaletleri, yaşayış tarzını taklit" etmelerinden yakınılmaktaydı.⁷ Dolayısıyla, *Son Posta*'ya, geniş halk kesimlerinin sinemanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve bu nedenle Fuat Bey'in 1926 ve 1928'deki yasa teklifleri ile 1935'te tekrar sunmak üzere hazırlıklarına giriştiği yasa teklifine olumlu baktıkları ağırlıklı görüş olarak yansıdı. Bu durum, Fuat Bey'in yasa tekliflerinin yasalasmasında halkın görüşlerinin herhangi bir etkisinin olmadığını göstermekteydi.

Sinemanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri ve Fuat Bey'in Yasa Tekliflerine İlişkin Gazeteci Görüşleri

Gazeteciler de görüşlerini en çok 1935 teklifi ile ilgili olarak dile getirdiler. *Son Posta* ve *Cumhuriyet*'te gazeteci görüşleri, basına

6

Konuyla ilgili yapılan bir dizi görüşme, 28.8.1932 tarihli *Son Posta*'ya şöyle yansımıştır: "Çocukların muayyen yaştan sonra sinema ve tiyatrolara girmeleri hakkında bir takım kararlar vardır. Fakat bu kanunlara riayet edilmiyor. Şimdi ise, bir sayılay bu memnuniyeti tekit edici bir kanun projesi teklif edecek. Bu haber, halk arasında iyi bir tesir yapmıştır. Bakanız ne diyorlar:

Bay Kamil Keçat (Üsküdar Tıygar tepe 40)- Bizde yurdun yarınki sahipleri ve yükükleri olarak çocukların kıymeti pek bilinmiyor. (...) Belediyelerin bir yasağı var. Umumi sinemalara, tiyatrolara çocuk girmeyecektir, deniyor. Bu yasağa hiç riayet eden yoktur. Umumi yerlerde yine çocuklar görülüyor. Hatta geçen gün bir ana kundaktaki çocuğunu sinemaya getirmiş. Pis ve zehirli havalar içinde mini mini yavruların körpe ciğerlerini yakmak doğru mudur? Analar, babalar bunun zararını öğrenmeli, belediye memurlarımız ve polislerimiz de yasağı istisnasız tatbik etmelidirler. Bir Mebusumuz Meclise bu gibi yerlere çocukların alınmasını meneden bir layiha teklif edecekmış. Ben haberi memnuniyetle okudum. Kanunda çocukları kapalı umumi yerlere getiren ana, baba gibi içeriye alanlara da ağır cezalar bulunmalıdır.

Bay Naci Sibel (Çemberlitaş Turan kırathanesi) - Kırklareli sayılayı Bay Fuat,

tiyatro, sinema gibi umumi yerlere küçük çocukların alınmaması için meclise bir takrir verecekmış. Bu, biran evvel kanun halini alması temenni edilen hazırlanmayı iyi karşıladım. İstanbul Belediyesi bir emri ile bu gibi yerlere çocukların alınmasını menetti. Fakat memurlarımızda takip fikrinden zerre bulunmaması yüzünden bu yasak unutulup gitti. Bence böyle bir kanuna bile lüzum yoktur. Eğer bu kanun yapılırsa bu kanun yasakları, emirleri okuyan ve takip etmeyen memurları cezalandıran bir kanun olmalıdır. Sayılavin teklif edeceği kanun çıkarsa yine bugünkü zabıta belediye memurları tatbik edecek değiller mi? Umumi sıhhat bakımından kanunla, belediye yasaklarının hiçbir farkı yoktur. İstanbul'da kaç sinema ve tiyatro vardır. Memurlar isteseler her gün bu yerleri kontrol ederler ve çocukları çıkarabilirler."

7
Bkz. *Son Posta*, 27.3.1932.

halkın görüşü olarak yansıdığı söylenen söylemin bir miktar dışın-da olduğu gibi, gazeteci görüşleri arasında birlik yoktu.

Peyami Safa (1938) konuyu, *Cumhuriyet* gazetesinde gündeme getirdi. Safa'nın görüşlerini 1935'te Fuat Bey'in teklifini vermesinden üç yıl sonra dile getirmesi, Fuat Bey'in 1935 yılındaki teklifinin Meclis'te halen sürüncemede olduğu anlamına gelmekteydi. Zaten, Safa da, "yasa tasarısının Meclis'te görünüp kaybolması" nedeniyle görüşlerini açıklama gereğini duyduğunu yazmaktaydı. Safa, bu teklifin Meclis'te "görünüp kaybolması"ndan şikayet etmekte, teklifin Meclis'te tekrar canlandırılmasını istemekte, öte yandan da, tasarının bazı eksiklikler ve yanlışlıklar taşıdığını savunmaktaydı. Ona göre, Fuat Umay, 1935'deki teklifinde iki noktaya inanmıştı. Bu noktalardan ilki, gösterilmekte olan sinema filmlerinin çocuklar için zararlı olduğu yolundaydı. İkincisi ise on altı yaşına kadar her insanın "çocuk" olarak sınıflandırılmasıydı. Bununla birlikte, bu gazeteciye göre, bu iki noktanın sorgulanması gerekti. Her şeyden önce, bütün filmler aynı olmadığı gibi, insanlar arasındaki farklar da sadece yaş farkıyla açıklanamazdı. Safa, insanlar arasındaki farkın "yaş" dışındaki ölçütlerle açıklanması gerektiğine inanmaktaydı. Buna göre, sinema, çocukluk düzeyini bile aşmamış bazı toplum kesimleri üzerinde, çocuklar kadar, hatta onlardan da fazla etkiler yapabiliyordu. Öte yandan ve ondan daha tehlikeli bir sonuç, Safa'ya göre, çocuklara sinemanın yasaklanmasının, "sinema sanatının gelişimi açısından tehlikeli sonuçlara" yol açabilmesi anlamına gelmesiydi. Sinema salonlarını kullanan müşterilerin büyük kısmını çocukların oluşturmaları nedeniyle, beyaz perdenin çocuklara yasak edilmesi sinema sanatını "sakatlayabilecekti." Bu ise, istenilmeyen bir gelişmeydi, çünkü, ona göre sinema sanatı, geniş halk yığınlarının "eğlencesini ve kültürünü temin eden" "tek sanat"tı. Çocuklara yönelik böyle bir sınırlamada çocuklar, "zevкли ve canlı bir dersten mahrum" olacaktı. Safa, teklif sahibinin "ahlaki" endişelerini paylaştığını, ancak, önerdiği çözüm yolunun doğru olmadığını ve tekliftteki çözüm yollarının "tadile muhtaç" olduğunu savunmaktaydı.

Son Posta'nın "Gönül İşleri" köşesine yansıyan gazeteci görüşleri ise Safa'nın savunduklarından farklıdır. Bu anlayış, Safa'nın görüşleri ve Fuat Bey'in yasa tekliflerinde savunularının tersine, sinema filmlerinin çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaptığından hareketle çocukların sinema salonlarını kullanmaları konusunda yapılacak herhangi bir sınırlayıcı girişime ve anlayışa tamamen karşıydı. Bu görüşe göre, "sinema devrinde" bulunduğumuzdan, çocukları, "artistleri taklitten kurtarma olanağı yoktu." Gençlerin daha önceki "ideal tipleri, roman sayfaları içinde" olmasına rağmen, şimdi "sinema perdesinde"ydi ve bu da oldukça doğal karşılanmalıydı.⁸ Alıntılanan imzasız yazı dışında bu görüşe rastlanmaması "tam serbesti" anlayışının dönemin fikir ikliminde ağırlıklı yere sahip olmadığı anlamına gelmektedir.

Sinema sanatı üzerine dile getirilen bu söylemler yanında, basının ahlakçı kalemleri olarak bilinen Burhan Cahit, Kemal Zeki Gençosman, Osman Şevki Uludağ gibi yazarlar, sinema filmlerinin çocuklar üzerinde her bakımdan tehlikeli olduklarından hareketle, çocukların sinema filmlerini seyretmeleri üzerinde *mutlak bir kontrol* kurulması yönünde görüşler bildirdiler. Burhan Cahit'in (1937) "İstanbul'un Tarzanı" başlıklı yazısı, 1930'ların ikinci yarısında, sinemanın etkilerine ilişkin somut bir örnek sundu. Yazıya konu olan olay, *Tarzan* filminden etkilenen on bir yaşında bir çocuğun evi terk etmesiyle ilgili bir haberdir. Habere göre, İstanbul Kasımpaşa'da Weis Müller isimli on bir yaşındaki çocuk, "Tarzan kaçıyor!" şeklinde tek satırlı bir mesaj bırakarak evi terk etmiş, polis, çocuğu, ancak gecenin ilerleyen saatlerinde bularak ailesine teslim etmişti. Cahit'in belirttiğine göre, "Macera yaşamak heyecanı ile gözleri kararır Kasımpaşalı [Weis Müller'in] (...) birkaç saatlik hayatı duvarlardan atlamak, bahçelere dalmak ve Tarzan'ın kulak tırmalayan hayvan taklidi kükremelerini tekrar etmekle" geçmişti. Olay, küçük bir zabıta haberi gibi gözükse de, Cahit'e göre bu önemli olaydı; çünkü, sinema bu tür olumsuz sonuçlar yanında çocukların okullarda başarısız olmalarına da yol açmaktaydı. "Aşk" ve "macera" filmleri, bu gazeteciye göre, çocuklar üzerinde, uzun yıllar silinmesi olanaklı olmayan etkiler yaratmaktaydı. Bu durum, Cahit'in savunu-

8
Bkz. *Son Posta*, 27.03.1932.

9

Bu yazı, Ahmet Hilmi Mahik'e ait olabilir; çünkü kendisi, bu dönemde sinema konusundaki ahlakçı söyleme ön plana alan yazarlardan birisidir.

suna göre, çocukların derslerinde başarısız olmalarına yol açmaktaydı. "Fransız pedagogları," Cahit'e göre, "macera ve aşk filmlerinin genç dimağlarda bıraktığı" olumsuz "tesirlere karşı çare aramakla" meşgul olmasına rağmen, gençler, "bu tarz filmleri seyretmekten" alıkonamamaktaydı. Cahit'e göre, bu durum karşısında yapılması gereken, "radikal" çözümler bulmak ve uygulamaktı. Bu nedenle Türkiye'de yapılması gereken, "[k]ıvılcım[ı] ateş olmadan söndürmek gerek" şeklinde belirttiği formülü devreye sokmaktı. Daha başka deyişle, çocukların sinema filmlerini kullanmaları konusunda radikal önlemlerin baştan getirilmesi ve uygulanmasıydı.

A.H. (1939) imzalı "Sinema Çocuklar İçin Bir Tehlike midir?" başlıklı yazıda ise, yazıyı yazan kişi, birçok öğretmenle görüşerek ve kendisinin öğrencilerin sinemalardaki filmleri izlediklerinden sonraki ruh hallerini inceleyerek vardığını belirttiği yargısına göre, sinemanın çocuklar üzerinde yeni fikirler "aşladığı"nu, küçüklerin, daha önceleri "kitaplardan, peri masallarından, macera hikayelerinden aldıkları örnekler yerine şimdi sinemadan," üstelik "daha kuvvetli ve daha şe'ni (gerçek)" etkilendiklerini savundu. Başka anlatımla, Burhan Cahit'in savunduğu görüş paylaşılmaktaydı. Çocukların sinemada, "harb filmlerinde gördüklerini" okulda "tenefüs zamanlarında kavga ve mücadeleye" dökülecek derecede sinema filmlerinden olumsuz etkilendiklerini savunan bu görüşe göre, sinema, çocuklar için tehlikeliydi ve bu nedenle filmleri seyretme anlamında çocuklar üzerinde *mutlak bir kontrol* kurulmalıydı.

Dolayısıyla, sinemanın etkileri ve çocukların sinema filmlerini kullanmaları konusunda basındaki köşe yazılarında üç görüş bulunmaktaydı. Cahit'in temsil ettiği görüş, sinemanın çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaptığına, bu nedenle çocukların sinema filmlerini seyretmeleri konusunda radikal önlemler alınması ve uygulanması gerektiğini savunmaktaydı. Peyami Safa'nın, Fuat Bey'in 1935 yılında verdiği teklifi üzerindeki değerlendirme yaparak temsil ettiği anlayış, çocukların sinema salonlarını kullanmaları üzerindeki ahlaki endişeleri taşımakta birlikte, soruna çözüm konusunda radikal kontrolü savunan görüşlerden ayrılmaktaydı. Bu,

"orta yönlü" olarak nitelendirebileceğimiz bir anlayıştı; çünkü, sinema filmlerinin çocuklar üzerinde olumsuz etkilerine yönelik ahlaki endişeleri taşısa da aynı zamanda sinema filmlerinin canlı bir ders olduğunu ve dolayısıyla, Cahit gibi gazetecilerce savunulan radikal önlemlerin getirilmesi ve uygulanması durumunda sinema sanatının gelişiminin önünün tıkanabileceğine inanmaktaydı. Sinemanın gelişiminin önünün kesilmesi ise istenilmeyen bir gelişmeydi. Bu ara yaklaşımdan başka üçüncü bir görüş, "sinema devrinde" bulunduğumuzdan, yeninin, çağdaşın sinema filmlerinde görülenler olduğundan ve gençlerin sinema filmlerinde gördüklerinin alınmasının iyi ve istenilen bir gelişme olduğundan hareketle hiçbir kontrol uygulanmamasına taraftardı. "Tam serbesti" biçiminde kavramsallaştırılabilecek bu anlayış basında pek taraftar bulmamıştı.

Basına yansıyan görüşlerin tarafları sadece bunlar değildi. Psikolog, sosyolog ve çocuk uzmanlarından oluşan bir dizi bilim adamı da çocuklar üzerinde sinemanın etkileri konusunda görüş bildirdiler. Bilim adamları görüşlerini, Fuat Umay'ın Meclise verdiği 1935 teklifinden sonra basına yansıttılar.

Sinemanın Çocuklar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Çeşitli Bilim Adamlarının Görüşleri

Psikolog Nadire Sadi, eğitim alanında çocuk sineması ve tiyatrosu olmamasını bir "boşluk" olarak gördü; çünkü sinema ve tiyatro "bir nesil yetiştirmek için en büyük terbiye amilidir." Sadi'ye göre, ülkemizde gösterilen filmlerin "terbiye mütehasısları" tarafından kontrol edilmesi gerekmektedir. Sadi, bu kontrolün gerçekleşmemesinin, konuları serbest ve açık olan filmlerin yeni yetişen nesil üzerinde olumsuz etkiler yapması anlamına geldiğini savundu.¹⁰ Prof. Kemal Cenap da, sinemanın "yeni ve iyi insan yetiştirmeye yarayacak" şekilde kullanılmasının önemini belirtti.¹¹ Çocuk uzmanı Kadri Reşit'e göre ise, batılılaşma iddiasında olan bir Türkiye için, "bütün fenalıklarına rağmen sinemadan istifade edilmeliydi."¹² Doktor Osman Şerafettin, sinemanın yararlı ve zararlı olabileceği koşulların yönetimin politikasına göre değişeceğine inan-

10

Bkz. *Son Posta*. 17.10.1936

11

Bkz. *Son Posta*. 22.10.1936.

12

Bkz. *Son Posta*. 17.10.1936.

13
Bkz. *Son Posta*, 30.10.1936.

14
Bkz. *Son Posta*, 16.11.1936.

maktaydı. Şerafettin'e göre, sinema en önemli propaganda aracıydı. Bunun yanında sinema terbiyevi amaçla kullanılabilir. "İki tarafı keskin bir kılıç" benzetilen sinema, bu aydına göre, hükümet tarafından çocuklara yönelik terbiyevi amaçlara hizmet edecek şekilde düzenlenirse, çok yararlı olabilir.¹³ Psikolog Fahri Celal de, çocuklara yönelik eğitim ve terbiye amaçlı filmlerin bu amaçla gösterilecek sinemalarda gösterilmesinden yanaydı. Çünkü, Celal'e göre, okullar dolaşıldığında, "bol paçalı, briyantın saçlı gençler, Marlene gibi, Garbo gibi, Kravkford gibi suratını boyayan, gülen, ağlayan, körpe kızlarımızla yan yana" bulunan gençler görülmekteydi. Sinema, "resimden, romandan, hikayeden, daha ziyade *ani tesirli*"ydi.¹⁴

Görüldüğü üzere, bilim adamlarının görüşleri, bazı gazetecilerin çocukların sinemaları kullanmaları konusundaki "tam kontrol" veya "tam serbesti" biçimindeki uç fikirlerinden ziyade, yararlı ve zararlı olabilecek filmler olduğunu, hükümetin bu filmleri denetleyerek ve çocuk filmlerinin çocuk sinemalarında oynatılmalarını sağlayarak filmlerin yararlı ve zararlı olabilecek koşulları belirleyebileceğini dile getiren Safa'nın görüşüne yakın daha orta yönlü düşünceleri içermektedir. Hükümetin kontrol girişimlerinin önemi dile getirilmekle birlikte, sinema sanatının gelişimini önleyebilecek girişimlere karşı olma, bilim adamlarının görüşlerinde de varlığını hissettirmektedir.

Sinemanın çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik böyle bir fikir atmosferinin bulunduğu bir dönemde, Fuat Umay'ın yasa tekliflerinin yasalaşması durumunda uygulayıcı sorumluluk olarak verdiği hükümet ile uygulamaya konu olacak sinema sahiplerinin görüşleri ve girişimlerine baktığımızda, yasa tekliflerinin niçin yasalaşmadığı konusu daha iyi anlaşılabilir.

Sinema Salonu Sahiplerinin Mücadelesi

Sinema salonu sahipleri, mücadelelerini, gelirini kaybetmeme ve artırma ekseninde yürütmüşler, bu konuda azımsanmayacak ba-

şarılar elde etmişlerdi. Salon sahipleri daha 1932 yılında, kazanç vergisi lahiyası üzerinde Meclis'te görüşmeler yapılırken, tiyatro ve sinemalardan alınan kazanç vergisinin indirilmesinde etkili oldular.¹⁵ Sinema sahiplerinin kazançlarını ön plana alarak İstanbul Belediyesi'yle giriştiği bir başka mücadele, sinema sahiplerinin lehine sonuçlandı. İstanbul Belediyesi'ne Darülaceze hissesi adı altında toplanan vergiyi ödemeyeceklerini bildiren sinema salonları, İstanbul Belediyesi tarafından 16 Haziran 1934'te kapatıldı. Konu, ancak Maliye Bakanlığı'nın 5 Temmuz tarihinde araya girmesi ve İstanbul belediyesine tezkere göndermesiyle çözüldü. Tezkerede, sinemaların belediye tarafından kapatılması dolayısıyla, *hazinenin vergi kaybettiği* bildirildi, Belediyenin Darülaceze hissesini diğer yasal yollarla tahsil etmesi ve sinemaların en kısa zamanda açılması istenildi.¹⁶ Sonuçta, 24 gün kapalı kalan sinemalar 12 Temmuz 1934 tarihinde yeniden açıldı.¹⁷

Sinema salonu sahipleri, 1935'deki teklifin üzerinden iki yıl geçtikten sonra bile boş durmadılar, sinemalara yönelik sınırlayıcı girişimleri önlemeye çalıştılar. Sinemacılar, görüşlerini halka ve hükümete iletmede basını ve telgrafı kullandı. TBMM'ye ve Başbakanlığa telgraf çekerek, yasa teklifinin geri çekilmesini istediler; çünkü onların bakışına göre, sinema salonları en fazla cumartesi ve pazar günleri iş yapmakta, bugünlerdeki müşterilerin çoğunluğunu çocuklar oluşturmakta, haftanın diğer günleri hemen hemen müşteri olmamakta ve eğer teklif yasalaşsın, devlet ekonomik ve eğitsel anlamda kayba uğrayacaktı. Salon sahiplerine göre, devlet, ekonomik anlamda büyük kayba uğrayacaktı; çünkü, her yıl sinema salonlarından aldığı yüzbinlerce lira vergiden mahrum olacaktı. Devlet, bir başka açıdan daha kayba uğrayacaktı; çünkü, sinema gibi önemli bir eğitici ve öğretici "terbiye aracından" yoksun kalacaktı. Salon sahipleri, devletin kayıplarına göndermede bulunmakta, ancak, kendi ekonomik kayıplarını öne çıkarmamaktaydılar. Daha başka anlatımla, telgraf dilekçelerinde, kendi ekonomik kayıplarını, sinemanın eğitici ve öğreticiliği ile devletin ekonomik anlamda uğrayacağı zararla gizlemekte, daha geride bırakmaktaydılar.

15
Bkz. *Son Posta*, 19.12.1932

16
Bkz. *Son Posta*, 5.7.1934.

17
Bkz. *Son Posta*, 12.8.1934.

18
Bkz. Son Posta. 3.12.1937.

19
Bkz. Son Posta. 3.12.1937.
Vurgular bana aittir.

Salon sahipleri, Fuat Bey'in Meclis'e bir kanun lahiyası sunduğunun haber alınması üzerine böyle bir girişim başlattığını basına yansıtılar. Öte yandan, basını, telgraf dilekçelerinde belirttikleri noktaları iletmek amacı yanı sıra, görüşlerini açıklamak amacıyla da kullandılar. Bu görüşlerinde, cumartesi ve pazar dışında, haftanın diğer günlerinde sinemaların en "zaruri masraflarını bile" karşılamadığını iddia ettiler. Sinema filmlerinin Türkiye'ye girerken ve girdikten sonra Milli Müdafaa ve Maarif Vekaletleriyle Matbuat ve Emniyet Umum Müdürlüklerinden oluşan bir heyet tarafından "propaganda" ve "gayri ahlaki" içerik noktalarından zaten sansüre uğradığını, dolayısıyla, sinemalarda "gayri ahlaki" filmlerin oynatılmasının mümkün olmadığını savundular.¹⁸ Öte yandan, içinde buldukları zorlukları, kendileri açısından basına yansıtılar. İki sinema sahibinin bu konuda verdiği demeç, aslında, öğrencilere özel matinelere gösterildiği, ancak bu matinelere öğrencilerin pek rağbet etmediklerine ilişkindi:

Biz haftanın muayyen günlerinde talebe matinelere yapıyoruz. Bu seanslarda hemen hemen büyük müşteri yok gibidir. Şu halde bir matineyi koruyacak kadar kesif olan bir müşteri kütlesini kaybediyoruz, demektir. Halbuki terbiyevi bakımdan faydalı olan sinemadan memleketin yarınki sahiplerini mahrum etmek, bilmem ki ne dereceye kadar doğru olabilir. Nitekim, Fransa Maarif nazırlarından biri, iki sene evvel, on tane mektebimiz olacağına iki keşke beş tane daha fazla sinemamız olsaydı, demiştir. Bu söz, meselenin mahiyetini gayet iyi anlatır, sanırım.¹⁹

Sinema salonu sahipleri, yasaya karşı çıkışlarında ekonomik kaygıları birincil planda yer almasına rağmen, bu ekonomik nitelikli amaçlarını, sinemanın eğitim ve öğretimdeki önemine işaret ederek daha geride bırakmaya, savunularını, Fransız Milli Eğitim yetkililerine dayanarak desteklemeye çalıştılar. Gerçekte, Burhan Cahit de, sinemanın çocuklar üzerinde etkilerine ilişkin örneklediği somut bir gözlemini Fransa örneğine dayanarak dile getirmişti. Ne ki, Cahit'in "İstanbul'un Tarzanı" yazısındaki örnekleme, sinemanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkindi. Sinema sahipleri ise, doğal olarak ekonomik çıkarlarını birincil planda tuttuklarından, sinemanın etkilerine ilişkin seçtikleri örnek olumlu oldu.

Salon sahiplerinin savunduğu, ekonomik kaygıları ön plana alan bu mücadelelerinin, Fuat Bey'in yasalasmasını istedikleri madde hükümlerine etki ettiği anlaşılmaktadır. Her şeyden önce, Fuat Bey'in yasalasmasını istediği madde hükümlerinden öngörülen para ve hapis cezaları 1926, 1928 ve 1935 tekliflerinde değişmişti. Tekliflere göre, kanun hükümlerine aykırı davranılması durumunda, uygulanacak para cezası yirmi beş lira ile yüz lira arasında olacaktı. Yasağın aşınmasına ilişkin ikinci bir ihlal olduğunda getirilecek ceza hapisti ve bu ceza her üç teklifte iki ay olarak belirlendi. Ne var ki, 1941 teklifinde öngörülen para ve hapis cezası azaltıldı. Yasada belirtilen yaş sınırları dışındaki çocukların sinema salonlarını kullanmalarına izin veren sinema salonları sahipleri için öngörülen para cezası 1941 teklifinde, beş lira ile elli lira'ydı. Yasağın ikinci defa ihlali durumunda iki aya kadar öngörülen hapis cezası ise en az üç gün, en çok bir ay şeklinde değiştirildi.

Fuat Bey'in sinema salonları sahiplerinin isteklerini dikkate aldığına yönelik bir başka kanıt, 28 Kasım 1934 tarihinde basına yansıyan, "Sinemacılar Gümrük Vergisinin Ağırlığını İleri Sürdüler" başlıklı haberde de görülebilir. Şöyle ki, daha önce de belirttiğimiz üzere, 1935 tarihli teklifinde Fuat Bey, tam da bu istekleri karşılar biçimde, hükümetin çocuklara yönelik olmak üzere dışarıdan eğitici ve öğretici nitelikli filmlerde gümrük vergisi indirilmesini yasalasmasını istediği maddeler arasına katmıştı.

Fuat Bey, sinema salonları sahiplerine lehine yaptığı gümrük ve ceza indirimleriyle yasa tekliflerini meclisten geçireceğini düşünmüş, ancak başaramamıştır. Bu noktada, basına yansıyan halkın, gazetecilerin ve bilim adamlarının görüşleri ve sinema salonu sahiplerinin baştan itibaren süren mücadeleleri yanında bir de hükümetin Fuat Bey'in teklifi konusunda ne dediği önemli olmaktadır.

Hükümetin Fuat Bey'in Yasa Tekliflerine Bakışı

Hükümetin sinema konusundaki yaklaşımı, hem "sansür" hem de sinema sanatının önünü tıkayabilecek "sert kontrol yön-

20
Bkz. *Son Posta*. 28.7.1932.

21
Bkz. *Son Posta*. 28.8.1932.

22
Bkz. *Cumhuriyet*. 17.3.1939.

23
Bkz. *Cumhuriyet*. 20.6.1938.

temlerinden kaçınma" biçiminde özetlenebilir. Daha 1932 yılında filmlerin gösterilmeden önce kontrolüne yönelik kurul oluşturulmuştu. Burada Dahiliye ve Maarif Vekaleti'nde kişiler seçilmişti.²⁰ Kurul, Ağustos ayında faaliyete geçmiş ve filmleri kontrol etmeye başlamıştı. Bu kontrollerde, yabancı ülkelerden gelen filmlerin din propagandası yapıp yapmadığı, ahlak kaidelerine uygun olup olmadıkları ile ulus ile vatan duygularını "rencide" edip etmelerine bakılmış ve bazı filmler, kontroller sonucunda, daha 1932 yılında din propagandası yaptığı gerekçesiyle geri çevrilmişti.²¹ Kontroller, 1939 yılına gelindiğinde üzerinde önemle durulan konulardan biri oldu; "milli ve terbiyevi filmlerin gümrük resminden muaf olarak" ülkeye girişi hakkında daha önceden verilen karar üzerine, "bu nevi filmleri seçmek üzere Ankara'da ve İstanbul'da birer heyet teşekkül" edildi.²²

Sinema üzerinde böylesine kontrol girişimi sağlanmaya çalışılırken, hükümet, sinemaya yönelik politikasının ikinci kanadını oluşturan sinema sanatının gelişiminin önünü tıkayabilecek adımlardan kaçınmak ve sinema sanatının önünü açmak için, gençlerin –ve daha genel olarak halkın– eğitici ve öğretici filmleri oynatan sinemalara gidenlerin bilet fiyatlarında indirim gidecek önlemlere girişti. Hükümet, bu amaçla, sinemalarda ucuzluk sağlamak üzere girişimlerde bulundu. Vergilerden yapılacak indirimlerle sinema biletlerinde yüzde kırka varan indirim yapılacağı Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından dile getirilmişti. Bunun yanında, sinemaların faaliyette buldukları en işlek günler olan cumartesi ve pazar günlerinde, "ucuz halk matinelere" ve "haftada bir gün" öğrencilere ve gençlere" oldukça ucuz, "öğretici ve eğlenceli filmler gösterilmesi" kararlaştırıldı.²³ Öte yandan, sinema salonlarıyla birlikte, diğer mekanlar konusunda getirilen bazı kontrol girişimlerinde, sağın sinemalara yumuşatılmış biçimde uygulandığı görülmekteydi. 1933'ün sonlarına doğru Dahiliye Vekaleti, sinema ve tiyatrolar ile birlikte çalgılı kahvehaneler ve meddah kahvehanelerin de bir saat geriye alınarak 23.00'de kapanması kararını aldı. Dahiliye Vekaleti'nin bu genelgesinde şöyle denilmektedir:

Şehir ve kasabalarda halkın medeni ihtiyaçlarını ve sıhhatlerini koruma tedbirleri arasında vakit ve zamanında iş başına gidebilmelerinin temini maksadile Tiyatro, sinema, konser ve çalgılı kahve ve gazino, karagöz, orta oyunu oynatılan ve meddahlık edilen yerlerin açılma ve kapanma saatlerinin muayyen olması faydeli bulunduğundan bu gibi yerlerin 1515 No: taminde saat 24 de kapatılmaları yazılmış ise de bununun 23 olarak tesbiti ve bar gibi zevk yerlerinin de nihayet iki otuzu geçmeyecek tarzda kapatılmaları ve daha fazla açık bulundurulması istenilen barlardan yüksek ruhsatiye alınması ve Belediye kanununun 15 inci maddesininin 3 üncü fıkrasına dayanarak verilecek kararların zabıta tarafından ehemmiyetle takip ve tatbiki ile keyfiyetten vekalet de malumat verilmesini rica ederim efendim.²⁴

Kuralın bu şekilde belirlenmesine rağmen, alınan karardan çok kısa bir süre sonra Konya milletvekili Refik Bey, Dahiliye Vekaleti'ne yanıtlanması için verdiği soru önergesinde, bu genelgenin gerçek nedenlerinin ve Beyoğlu kaymakamının bazı sinemacılarla görüşükten sonra sinema salonlarının belirlenen kuraldan yarım saat daha geç kapanmasının gerekçelerinin açıklanmasını istedi.²⁵ Konya Milletvekili Refik Bey'in uygulamayla ilgili sorduğu sorulara İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın verdiği yanıt, kararın gerekçesinin "siyasal"²⁶ ve "ahlaksal"²⁷ temellere yaslandığını ortaya koymaktaydı. Ne var ki, Beyoğlu'ndaki sinemaların niçin geç kapatıldığına ilişkin bir açıklamada getirmede.²⁸ Dolayısıyla, hükümetin, Fuat Bey'in yasa tekliflerine bakışında, sinemaya yönelik bakışın ikinci boyutunun daha ağırlıklı olduğu görülmekteydi. Yasa tasarisına yönelik Adalet Bakanlığı'nın görüşü, bu konuda ayrıca bir yasalaraştırmaya girişilmesi yerine, konunun bu konuda zaten düzenlemeler yapılan "Umumi Hıfzısıhha Kanunu"na yapılacak birkaç eklemeye çözülebileceği noktasındaydı.²⁹

Hükümet tarafından Fuat Bey'in 1935 tarihli teklifine yönelik yapılan böyle bir değerlendirme, Fuat Bey'in bundan altı yıl sonra son kez vereceği yasa teklifini etkilemişti. Şöyle ki, 1941'teki yasa teklifini, 1935'teki yasa teklifine karşı hükümetin bildirdiği görüşleri dikkate alarak hazırlayan Fuat Bey, özellikle, çocukların sinema ve tiyatroları kullanabilecekleri yaş sınırlarına ilişkin hükümet görüşünü dikkate aldı. Bunun nedeni, yukarıda belirttiğimiz üzere

24
Bkz. 030 10, Yer No: 88 581 13.

25
Bkz. 030 10, Yer No: 8 49 b.

26
"Gece serseri dolaşmak hayatı bir zamanlar yer tutmuştu. Fakat Cumhuriyet on senede bir asırlık iş yaptı. Daha yapacak çok işimiz var. Bunun için çalışmak mecburiyetindeyiz" (Bkz. *Akşam*. 26.12.1933).

27
Sinema, kahvehane gibi yerlerin kapanış saatlerinin ülkenin her yerinde farklı olduğunu, bu mekanların bazı yerlerde sabah bire kadar açık olduğundan şikayet eden Kaya, "buralara gidecek bir ailenin ve aile reisinin böyle geç saatlere kadar sokaklarda bulunmasının doğru olmadığını" söylemişti (Bkz. *Son Posta*, 26.12.1933).

28
Bkz. *Akşam*. 1.1.1934

29
Adliye Vekili'nin yazısı şöyledir: "Çocukların Umumi Sinema filmlerine ve tiyatrolara girmelerinin yasak edilmesi hakkında Kırklareli Sayısalı Doktor Fuat Umay tarafından verildiği birliğe gönderilen kanun teklifi sureti teklif olunarak 12 yaşından aşağı çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi yerlere girmelerinin 1593 sayılı Umumi hıfzısıhha kanununun 167 inci maddesi ile yasak edildiği ve bu maddenin ikinci fıkrası ile –6- yaşından yukarı olanların terbiyevi ve hususi mahiyetteki Sinema ve Tiyatrolara girmelerine izin verildiği ve bu kanunun

teklifi zikredilen madde ile alakalı olduğundan bu maddeye bir iki fıkra eklemek suretiyle maksadın temini mümkün bulunduğu görülmüş ve bunun; birbiri ile ilişkili kanun hükümlerinin bir arada bulundurulması bakımından da faydalı olduğu düşünülerek bu husus için ayrı bir kanun kabulündense bu teklif göz önünde tutularak adı geçen kanunun -167- inci maddesinin maksada uygun bir şekilde değiştirilmesi muvafık olacağı arz olunur.”

30 Belirttiğimiz üzere, bu madde altı yaşını bitirmiş çocuklar ile on iki yaşını bitirmemiş çocukların güneş batana kadar eğitici ve öğretici amaçlı filmleri sergileyen sinema salonları ile yine bu amaçlı piyesleri sergileyen tiyatro salonlarını kullanmalarına yöneliktir.

31 Buradaki yazışmada, ilgili hükmün, 12'inci maddenin son fıkrası denilmesine rağmen, yasanın orijinalinde ve 1935 yılında geçirdiği değişiklikte, konunun 11'inci maddenin son fıkrasında düzenlediği görülmektedir. Dolayısıyla, yazışmada bu anlamda yanlış bir bilgi vardır. İlgili hüküm aynen şöyledir: “Bar, kafeşantan ve meyhanelere, yanlarında veli ve vasileri olsa bile, on sekiz yaşından aşağı çocukların girmesini polis meneder” (Bkz. Resmi Gazete, 1934, Sayı: 2751). Yasanın geçirdiği değişiklik için Resmi Gazete'nin 3029'uncu sayısına bakılabilir.

1935 teklifine ilişkin hükümet kanadından gelen eleştirinin yaş konusunda yoğunlaşmasıydı. Milletvekili, bu yüzden, 1941'deki teklifinde, 1935'teki teklifinin hükümet tarafından kabul etmemesine gerekçe oluşturan yaş kategorisine ilişkin maddeyi değiştirdi.³⁰ Yaş kategorisini ilişkin bu düzenlemeyle, 1935'teki teklifine karşı hükümetin ileri sürdüğü “1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 167'inci maddesinde benzer düzenlemenin yapıldığı” savunusunu kırmayı amaçlayan Fuat Bey, bunun yanı sıra, yasalaşması istenilen maddeler arasına “1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 167 nci maddesi mülgadır” hükmünü de koyarak, 1935 teklifinde ileri sürülen gerekçeyi temelsiz bırakmaya çalıştı.

Ne ki 1941'de verdiği yasa teklifini böyle çıkaracağını düşünen Fuat Bey'in bu beklentilerini, Dahiliye Vekili Faik Öztrak tarafından Başvekalet Yüksek Makamına gönderilen bir yazı, boşa çıkardı. Bu yazıda Öztrak, Fuat Bey'in 1941'teki yasa teklifinin 15 yaşını bitirmemiş çocukların sinemalar, tiyatrolar, dans salonları ve diğer eğlence mekanlarına girişlerini önleme ve bu konuda cezai işlemleri içermesine rağmen bu konuda gerekli düzenlemelerin başka yasalarda yapıldığını söylemekteydi. Yazıya göre, bu yasalar ve ilgili hükümler, 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun on ikinci maddesinin son fıkrası ile, Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun yüz altmış altı ve yüz altmış yedinci maddeleriydi. Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun ilgili maddesinin ilgili fıkrasına göre, “bar, kafeşantan ve meyhanelere yanlarında veli ve vasileri olsa bile 18 yaşından aşağı küçüklerin girmesi”³¹ yasaklanmıştı. Umumi Hıfzısıhha Kanununun 166 ve 167'inci maddeleri³² de 12 yaşından aşağı çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesini ve kabul olunmasını ve 18 yaşından aşağı çocuklara her nevi ispirotolu içki verilmesini veya satılmasını yasak etmişti. Fakat ilginç olan, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 167'inci maddesini yasa teklifine koyan, bu konudaki karışıklığı önlemek için bu maddenin yürürlükten kaldırdığını söyleyen ve böylece 1935'teki teklifine hükümetin getirdiği eleştirileri kırmayı amaçlayan Fuat Bey'e hükümet bir başka engel çıkardı. Bu engel, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun sözü edilen 167 inci maddesin-

deki 12 yaş kaydının 15 yaşa çıkartılmasıydı. Daha başka bir anlamla, Fuat Bey, 1935'teki teklifine hükümet tarafından yapılan eleştiriyi dikkate alarak 1941 teklifini hazırlamış, ancak, hükümet, Fuat Bey'in teklifini kabul etmemek için bu defa, Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun ilgili maddesinde başka bir değişiklik yapılmasını ileri sürmüştü. Faik Öztrak'ın yazısında bu değişikliğin daha yararlı olacağını bildirilmesine rağmen, herhangi bir değişiklik gerçekleştirilmemişti.

Sonuç

Türkiye'de 1926-1941 arasında, çocukların sinemaları kullanmalarına yönelik çeşitli sınırlamalar içeren yasa tekliflerinde kitle iletişim araçlarından sinemanın çok güçlü etkiler yaptığına yönelik görüşler vardı. Bu görüşler, Fuat Bey'in yasa tekliflerinin de bir ölçüde payı olduğu, basına yansıyan, sinemanın çocuklar üzerindeki etkileriyle ilişkili tartışmalarda da gözlenmekteydi. Basın, izleyiciler, sinema sahipleri, aydın ve bilim adamlarınca sinema ve çocuk üzerine olan bu tartışmalarda sinemanın gücü konusunda, kitle iletişim araçlarının insanlar üzerinde ani ve çok büyük etkileri olduğunu savunan, “şırınga (*hypodermic*) model” varsayımının izleri görülmekteydi. Yine bu tartışmalar çerçevesinde gözlemlediğimiz bir başka şey, sinemanın etkilerine en açık kesimler olduklarına inanılması nedeniyle üzerinde kontrol ve disiplinin sağlanması istenilen toplum kesimlerinin çocuklar olduğuna yönelik bir genel inancın varlığıydı. Ne var ki, çocukların sinemalar üzerinde zararlı etkileri olabileceği “ahlak” ve “sağlık” gerekçeleri bağlamında sık sık gündeme getirilmesine rağmen, çocukların sinema salonlarını kullanmaları üzerinde mutlak bir kontrol hiçbir zaman gerçekleştirilmemişti.

Yapılan tartışmalar ve uygulamalar ışığında görülmektedir ki, bunun en önemli nedeni, sinemanın gelişiminin önünü tıkamaktı. Sinema salonlarını dolduran izleyicilerin büyük çoğunluğunu çocuklar oluşturması nedeniyle çocukların sinema filmlerini iz-

32 24.3.1930 tarihinde kabul edilen 1593 sayılı bu yasanın 166'nci maddesinde şöyle denilmektedir:

“On iki yaşından aşağı çocukların yanlarında ebeveyni veya velileri olduğu halde dahi meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşında aşağı gençlere her nevi ispirotolu içki verilmesi veya satılması memnurdur (yasaktır).”

167. madde ise şöyledir: “On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnurdur (yasaktır). Altı yaşından yukarı olanların gündüzün terbiyevi veya hususi mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir” (Bkz. Düstur, Tertip: 3, Cilt: 11: 143).

33 Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun geçirdiği değişiklikler için bkz. Resmi Gazete: 19/5/1932, S.2102; 19/4/1934, S. 2680; 31/3/1941, S. 4772; 20/4/1942, S. 5137.

lemelerinden mutlak anlamda bir alıkoyma, aynı zamanda sinemanın gelişiminin önünü tıkama anlamına gelebilecekti. Bu durum ise, istenen bir gelişme değildi; çünkü, sinema, daha başından beri, siyasetçiler tarafından modernleşme projesinin gerçekleştirilmesinde bir "terbiye" aracı olarak görülmüştü.

Sinemanın "bir terbiye aracı" olarak görülmesi yanı sıra, sinema salonlarını kullananların çoğunu çocukların oluşturması, konunun ekonomik boyutu açısından önemliydi. 1934 yılında İstanbul Belediyesi'nin Darülaceze hissesini alamayacağı gerekçesiyle sinema salonlarını 24 gün süreyle kapatması ve Maliye Bakanlığının hazinenin gelir kaybına uğradığı gerekçesiyle araya girerek salonların yeniden açılmalarını sağlaması örneğinin de gösterdiği üzere konunun ekonomik boyutu, en azından, sinemanın modernleştirme amaçları doğrultusunda kullanılması kadar önemlidir. Salon sahiplerinin, 1932'de kazanç lahiyası görüşmelerinde sinemalardan alınan kazanç vergisinin indirilmesindeki girişimleri ile 1935 yılında sinema salonlarını dolduranların yarısından çoğunu çocukların oluşturduğunu ve eğer çocukların sinema salonlarını kullanmaları üzerinde kapsamlı bir kontrol getirilirse hazinenin önemli miktarda gelir kaybına uğrayacağını hükümete bildirdikleri telgraf dilekçeleri, ekonomik temelli mücadeleyi gösteren diğer örneklerdi. Bu girişimlerin, Fuat Bey'in yasa teklifleri üzerinde, tekliflerin gelişim çizgisine bakıldığında görüleceği üzere, etkileri olduğu açıktı. Sinemaları kullanmalarına izin verilen çocukların yaş sınırlarında değişiklikler, cezai yaptırımlar konusunda esneklikler ile salon sahiplerini memnun edecek dışarıdan getirtilecek eğitici, öğretici sinema filmlerinden gümrük vergisi alınmamasına yönelik hükümler, Fuat Bey'in tekliflerinde görülen değişim çizgisinde ekonomik temelli mücadelenin etkileri olabileceğini akla getirmekteydi.

Dolayısıyla, hükümet, hazinenin gelir kaybına uğramaması ve modernleşme projesi için önemli bulduğu sinema sanatının önünü tıkamamak için, sinema salonlarını dolduran önemli bir kesim olan çocukların sinema salonlarını kullanmalarına yönelik özel bir yasa çıkarılmasına onay vermemişti. Yönetim, sinemaya yönelik bilim

adamları ile gazetecilerin "itidalli" kavramı altına sokulabilecek orta yönlü görüşleri paralelinde hareket etmiş, sinemanın "iki tarafı keskin bir bıçak" olduğu anlayışıyla, sinemanın yararlı ve zararlı olabilecek koşulları kendisi belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla, sinemalarda eğitici-öğretici filmlerin gösterilmesini ayrıca teşvik ederken, sinema filmlerine yönelik kontrol girişimlerini, mutlak olmamak kaydıyla es geçmemiştir. Hükümetin Fuat Bey'in tekliflerini kabul etmemesine yönelik ileri sürdüğü, konuyla ilgili düzenlemelerin başka yasal düzenlemeler içerisinde bulunduğu yönelttiği ileri sürdüğü savunularını bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Yoksa, 1935 ve 1941 tekliflerinde hükümetin ileri sürdüğü, konunun başka yasal düzenlemelerde çözüldüğü gibi bir savunuyla ilgisi olamazdı. Eğer bu savunu doğru olsaydı, Fuat Bey'in 1926 ve 1928 tekliflerinin niçin yasallaşmadığı sorusu yanıtlanamazdı. Çünkü, bildiği gibi, bu tekliflerin verildiği sıralarda ne Umumi Hıfzı-sıhha ne de Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu vardı.³⁴

Kaynakça

- Cahit, Burhan (1937). "İstanbul'un Tarzanı." *Son Posta*. 19 Mayıs. *Düstur*, Tertip:3, Cilt: 11.
- H., A. (1939). "Sinema Çocuklar İçin Bir Tehlike midir?" *Cumhuriyet*. 24 Nisan.
- Özön, Nijat (1970) *İlk Türk Sineması Fuat Uzkıran*, İstanbul: TSD Yayınları.
- Özön, Nijat (1995a) *Karagözden Sinemaya I*. İstanbul: Kitle.
- Özön, Nijat (1995b) *Karagözden Sinemaya I*. İstanbul: Kitle.
- Safa, Peyami (1938). "Çocuk ve Sinema." *Cumhuriyet*. 27 Nisan.
- Scognamillo, Giovanni (1998) *Türk Sinema Tarihi (1896-1997)*, İstanbul: Kabalcı.
- Sertel, Zekeriya (1968) *Hatıralıklarım (1905-1950)*. İstanbul:Yaylacık Matbaası.
- Uludağ, Osman Şevki (1943) *Filmler, Gençler, Çocuklar*. İstanbul: Kader Basımevi.
- "Kinoverbot für Kinder in Der Türkei." *Filmkurier*. 17th December 1926.
- "Filmlerin Kontrolü." *Son Posta*. 28 Temmuz 1932.
- "Propaganda Filmleri Gümrükten Geri Çevriliyor." *Son Posta*. 15 Ağustos 1932.
- "Halkın Sesi: Filmlerin Kontrol Edilmesi." *Son Posta*. 28 Ağustos 1932.
- "Sinemalarda." *Son Posta*. 19 Aralık 1932.
- "Kızımı Sinemaya Gondereyim mi?" *Son Posta*. 27 Mart 1932.
- "Dahiliye Vekaleti Şükrü Kaya Sinemaların Kapatılışına Dair Sualleri Cevapladı." *Akşam*. 26 Aralık 1933.
- Son Posta*. 26 Aralık 1933.
- Akşam*. 1 Ocak 1934.

34 Umumi Hıfzı-sıhha Kanunu 1930'da, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu 1931'de kabul edilmişti.

- "Sinemacılar Meselesi." *Son Posta*, 5 Temmuz 1934.
 "Sinemalar Bugünden İtibaren Tekrar Faaliyete Başlıyor." *Son Posta*, 12 Temmuz 1934.
 "Çocukların Sinema ve Tiyatro İhtiyacı." *Son Posta*, 4 Mart 1935.
 "Büyük Sinema Anketimiz: Doktor ve Sinema." *Son Posta*, 15 Ekim 1936.
 "Büyük Sinema Anketimiz: Doktor ve Sinema." *Son Posta*, 17 Ekim 1936.
 "Büyük Sinema Anketimiz: Doktor ve Sinema." *Son Posta*, 22 Ekim 1936.
 "Büyük Sinema Anketimiz: Doktor ve Sinema." *Son Posta*, 30 Ekim 1936.
 "Büyük Sinema Anketimiz: Doktor ve Sinema." *Son Posta*, 16 Kasım 1936.
 "Çocuklar ve Sinema: Sinemacılar Bir Telgrafla Başvekalete ve Millet Meclisi'ne Müracaat Ettiler." *Son Posta*, 3 Aralık 1937.
 "Sinema ve Eğlence Yerlerinde Ucuzluk Temin Ediliyor." *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1938.
 "Hayırsever Bir Sinema Sahibi." *Cumhuriyet*, 5 Mart 1939.
 "Filmlerin Kontrolü." *Cumhuriyet*, 17 Mart 1939.
Resmî Gazete, 19/5/1932, S. 2102.
Resmî Gazete, 19/4/1934, S. 2680.
Resmî Gazete, 31/3/1941, S. 4772.
Resmî Gazete, 20/4/1942, S. 5137.
 Başbakanlık Devlet Arşivi
 Arşiv Kaynakları
 Maarif Vekaleti Muamelet Genel Müdürlüğü:
 30..10.0.0. 146.43..10 (14/12/1926)
 30..10.0.0. 3.16..34 (14/3/1928)
 30..10.0.0. 146.44..1 (27/4/1935)
 30..10.0.0. 88. 581..13 (Sayı: 1648).
 30..10.0.0 8.49..6 (24/12/1933, Sayı: 6/773).
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Muamelet Genel Müdürlüğü:
 30..10.0.0 4.22..20. (13/3/1941)

Bir Varoluş Sorunsalı: *Persona*

Özet

Bu makale, İsveçli yönetmen Ingmar Bergman'ın *Persona* filmine odaklanmaktadır. *Persona*, hem biçimsel, hem de tematik yapıdaki farklılıkları nedeniyle (geleneksel - ticari sinemadan farklı olarak) bir "sanat filmi" niteliğindedir. İzleyiciye izlediğinin yalnızca bir film olduğu duyumsatılır. Film, karakterlerin psikolojik, felsefi anlamda "varoluş"u sorgulamaları nedeniyle derin anlamlar içerir. Bu nedenle de film, çoğul okumaya uygun "açık bir yapı"dır. *Persona*'daki "varoluş", kadınların erkek egemen toplumda kendilerine biçilen toplumsal roller, personalara ve bunların reddine ilişkin bir "varoluş" niteliğindedir. Bu makalenin amacı ise, bu çoğul okumaları göz önünde bulundurarak *Persona*'yı, Lacancı psikanalizin verileri ışığında incelemektedir. *Persona*'ya Lacancı psikanalitik yaklaşım, film karakterlerinin, "ben" in kuruluşu sürecinde gereksinim duyduğu "öteki" olan gerilimli ilişkilerini görmeyi olanaklı kılar.

Hasan Akbulut
 Kocaeli
 Üniversitesi
 İletişim Fakültesi

A Problem of Existence: *Persona*

Abstract

This essay is focused on his feature film *Persona* of Ingmar Bergman, the Swedish director. *Persona*, is an art film, not a conventional-commercial one, because it differs in the formal and thematic structure. It makes the spectacle feel as what he watches is only a film. But due to the interrogate of the "existence" of the characters in the film in a psychological and philosophic way, the film has deep meanings. Therefore the film is an "open work" available for multi-interpretation. The existence in the film, is the one that women challenges the roles and personas in the patriarchal society. The aim of this essay is to analyze *Persona* in the light of Lacanian psychoanalysis by taking these multi-interpretations into consideration. The Lacanian psychoanalytical approach to *Persona*, makes possible to see that the construction of the identity needs to "other".